

34. Gray K. Financial Bubbles and Business Scandals in History / K. Gray, L. Frieder, G. Clark // International Journal of Public Administration. — Volume 30. — 2007. — Numbers 8–9. — July. — P. 859–888(30).
35. Gross D. Pop! Why Bubbles Are Great for the Economy / Gross D. — N.Y. : HarperCollins Publishers, 2007. — 232 p.
36. Kindleberger C. Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises / Kindleberger C. — N.J. : John Wiley & Sons, 2005. — 336 p.
37. Lusardi A. Debt Literacy, Financial Experiences, and Over indebtedness / A. Lusardi, P. Tufano // NBER WP 14808. — 2009. — March.
38. Smith V.L. Bubbles, Crashes, and Endogenous Expectations in Experimental Spot Asset Markets / Smith V.L., Suchanek G.L., Williams A.W. // Econometrica. — 1988. — Vol. 56, Issue 5. — P. 1119–1151.

Надійшла до редакції: 24.02.2010

УДК 657.42:330.31

Л. В. Городянська, канд. екон. наук, докторант
кафедри обліку підприємницької діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ВІДТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕСУРСІВ В ОБЛІКУ

Запропоновано модель відтворення необоротних економічних ресурсів, яка дозволяє проаналізувати сукупність факторів, що впливають на характер зносу їх об'єктів, напрями та форми відтворення. Сформовано методологію оцінювання рівня відтворення необоротних економічних ресурсів для цілей бухгалтерського обліку.

Предложена модель воссоздания необоротных экономических ресурсов, которая позволяет проанализировать совокупность факторов, влияющих на характер износа их объектов, направления и формы воссоздания. Сформировано методологию оценивания уровня воссоздания необоротных экономических ресурсов для целей бухгалтерского учета.

We have offered the model of reproduction of inconvertible economic resources that enables to analyze the aggregate of factors influencing on character of depreciation and tear of their objects, direction and form of reproduction. The methodology to evaluate of level of reproduction of inconvertible economic resources has been formed for the purposes of record-keeping.

Ключові слова: необоротні економічні ресурси, модель відтворення, інвестиції, амортизація, види зносу, підходи до оцінювання вартості ресурсів.

Ключевые слова: необоротные экономические ресурсы, модель воспроизведения, инвестиции, амортизация, виды износа, подходы к оцениванию стоимости ресурсов.

Key words: inconvertible economic resources, model of reproduction, investments, amortization, forms of depreciation, approaches that to evaluate the cost of resources.

Економічна ситуація, що склалася нині в Україні та інших розвинутих країнах, вимагає своєчасного оновлення відтворюваних економічних ресурсів. Але в умовах кризових явищ в економіці підприємства можуть розраховувати лише на внутрішні джерела інвестування. Забезпечення сталого розвитку на мікрорівні пов'язано із своєчасною організацією на підприємствах процесів відтворення необоротних економічних ресурсів та ефективним управлінням цими ресурсами. Раціональне використання і своєчасне оновлення таких видів відтворюваних економічних ресурсів, як необоротні матеріальні ресурси (основні засоби, інші необоротні матеріальні активи) та інтелектуальні ресурси (нематеріальні активи, інтелектуальний потенціал

працівників), постійне залучення їх до виробничого процесу вимагає визначення рівня їх відтворення та результативності використання на практиці. Успішна реалізація окреслених питань сприятиме покращенню інвестиційного клімату в державі та зростанню конкурентоспроможності продукції.

Зв'язок необоротних ресурсів з іншими видами ресурсів підприємства в процесі виробництва продукції (робіт, послуг) останнім часом привертає пильну увагу економістів. Це обумовлено зацікавленістю як держави, так і підприємств у відтворенні необоротних економічних ресурсів, пожевавленні інноваційної діяльності шляхом прискорення кругообігу основного та інтелектуального капіталу. Управління процесом відтворення необоротних економічних ресурсів нерозривно пов'язано з оцінюванням рівня їх вартості. Вимогами Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» дозволено застосовувати при оцінюванні рівня відтворення економічних ресурсів у системі бухгалтерського обліку витратний, дохідний та порівняльний підходи [1, с. 8–9].

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджуючи проблемні питання оцінювання вартості необоротних економічних ресурсів, їх обліку, приділили увагу якості управління ресурсами варто визначити таких учених, як: В. Г. Бикова, М.І. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, О.Б. Бутнік-Сіверський, Глен А. Велш, Б.М. Данилишин, В.М. Диба, С.І. Дорогунцов, А.Г. Загородній, Я.В. Коваль, Я.Д. Крупка, Л.Г. Ловінська, І.Г. Манцуров, В.С. Міщенко, А.Е. Фукс, Деніел Г. Шорт та ін. [2–5; 7; 10–13]. Так, під якістю управління вхідними і вихідними ресурсами в економічних системах розуміють усвідомленість поведінки, формалізацію партнерських відносин і дотримання наукових рекомендації [2, с. 104]. Забезпечити сталий розвиток економіки держава може завдяки ефективному використанню «всіх видів ресурсів, структурно-технологічної трансформації виробництва та наявних конкурентних можливостей» [3, с. 6–8]. Авторами підкреслюється нагальна потреба у поетапному відтворенні цілісності навколишнього природного середовища.

Огляд нормативної [1] і наукової літератури [2–5; 7; 10–11; 13] виявив потребу у визначенні облікової моделі та формуванні методології, які допоможуть підприємствам оцінити на практиці рівень відтворення економічних ресурсів в системі бухгалтерського обліку.

Метою статті є обґрунтування методології оцінювання рівня відтворення необоротних економічних ресурсів у системі бухгалтерського обліку.

В умовах формування нової економіки, орієнтованої на знання та інтелект нації, вирішальне значення для вітчизняних підприємств набуває можливість застосування інновацій, введення нових прогресивних технологій та інвестування процесу відтворення необоротних економічних ресурсів. Економічна природа формування додаткової вартості завдяки використанню необоротних нематеріальних та матеріальних ресурсів значно відрізняється. Так, інвестиції, спрямовані на відтворення нематеріальних ресурсів, наприклад на навчання персоналу, вплинуть на якість його роботи, однак вони непов'язані напряму з господарським результатом діяльності персоналу. Завдяки цьому оцінити рівень відтворення необоротних нематеріальних ресурсів досить важко. Відтворення необоротних економічних ресурсів вітчизняні підприємства здійснюють переважно за рахунок внутрішніх джерел інвестування, таких як амортизація.

І.Г. Манцуров відносить амортизацію до головного власного ресурсу, який підприємство може використати для забезпечення належного рівня технічного розвитку та оновлення основних засобів [4, с. 106].

А.Е. Фукс розглядає амортизацію як «потенційний фінансовий ресурс відшкодування», який підприємства не завжди використовують за призначенням [5, с. 30].

Керівництву підприємства не байдуже, яку частку необоротних економічних ресурсів можна відтворити за рахунок амортизації. На жаль, ступінь зносу відтворю-

ваних економічних ресурсів на кінець 2006 р. у цілому по Україні перевищував 51 % [6, с. 94]. Це є, поряд з вилученням амортизації з ресурсів підприємства, однією з причин, за якою розмір нарахованої амортизації не забезпечує навіть простого відтворення. Необхідно, щоб наявні ресурси підприємства витрачали на відновлення, поліпшення або повну заміну відтворюваних економічних ресурсів. В.М. Діба відтворення основних засобів пов'язує з відновленням їх вартості, але для нематеріальних активів така умова відсутня [7, с. 206].

Дійсно, відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» більш влучно застосовувати термін «модернізація» стосовно нематеріальних об'єктів.

Методологія вартісного оцінювання рівня відтворення необоротних економічних ресурсів, що пропонується, ґрунтується на вимогах чинного законодавства України [1; 8], П(С)БО 7; П(С)БО 8. В її основу покладено:

- методичні підходи до оцінювання вартості за видами матеріальних та нематеріальних ресурсів;
- модель відтворення необоротних економічних ресурсів за групами;
- показники вартісного оцінювання рівня відтворення необоротних економічних ресурсів.

Систему, що моделюється (елемент системи), або процес характеризує відносно постійний показник, який є параметром моделі [9, с. 257]. Параметри характеризують представлену систему та вказують, чим вона відрізняється від інших. Тому параметри можуть бути не лише кількісними (тобто показниками), але і якісними (наприклад, деякими властивостями об'єкта).

Пропонується модель відтворення необоротних економічних ресурсів (рис. 1), у якій показані види відтворювальних економічних ресурсів, фактори, що впливають на зношення об'єктів необоротних економічних ресурсів, характер зносу, напрями та форми їх відтворення на підприємстві.

Рис. 1. Модель відтворення необоротних економічних ресурсів

Докладно розглянемо економічну сутність запропонованої схеми, яка дає наочне уявлення про процес управління відтворенням необоротних економічних ресурсів. Варто зазначити, що до видів відтворюваних економічних ресурсів належать групи необоротних матеріальних та нематеріальних ресурсів, об'єкти яких підлягають амортизації. За економічною природою й призначенням амортизація являє собою джерело відшкодування коштів для відтворення, придбання (виготовлення або створення) нових об'єктів основних засобів та для заміни вибулих.

У зарубіжній літературі існувала плутанина між поняттями зносу, амортизації, зношуванням.

Так, Американський інститут дипломованих бухгалтерів розглядає знос (depreciation) як «обліковий метод, який має на меті систематичний та раціональний розподіл суми купівельної вартості матеріальних (відчутних) довгострокових активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості (якщо вона визначена) протягом всього встановленого терміну корисного використання цих активів» [10, с. 426]. Термін «амортизація» застосовується для ведення обліку нематеріальних активів з обмеженим терміном корисного використання [11, с. 884]. Таким чином, у зарубіжній практиці застосовують термін «амортизація», коли мова йде про амортизацію нематеріальних активів, а термін «знос» — про амортизацію основних засобів.

Вітчизняний досвід ведення обліку необоротних економічних ресурсів, зокрема огляд нормативної літератури [1, с. 5], П(С)БО 7, П(С)БО 8, економічних джерел [12, с. 617–618] та вживання на практиці термінів виявив неоднозначність у назвах видів зносу. Так, за даними праць [1, с. 5; 12, с. 617–618] оцінювання ресурсів (активів) підприємства базується на методі визначення справедливої ринкової вартості ресурсів, яку коригують з урахуванням фізичного, функціонального та економічного зношення їх об'єктів. Згідно п. 24 П(С)БО 7 «Основні засоби» та п. 26 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» вживаються терміни фізичний та моральний знос. Тому, з метою уніфікації термінології пропонується вживати в системі бухгалтерського обліку відтворюваних економічних ресурсів за їх видами такі терміни. Стосовно впливу на об'єкти:

- основних засобів — фізичний, функціональний та моральний види зносу;
- нематеріальних активів лише моральний знос.

Розглянемо види зносу, внаслідок впливу яких знижуються первісна вартість необоротних економічних ресурсів, експлуатаційні показники їх конструкцій і деталей та скорочується термін корисного використання об'єктів. Так, фізичний вид зносу виникає внаслідок дії фізичного фактору в процесі тривалої експлуатації необоротного ресурсу, що призводить до часткової або повної втрати первісних технічних та технологічних якостей об'єкта оцінки. Цей вид зносу є результатом прояву особливостей технологічного процесу та дії на об'єкт природних факторів (кліматичних, сейсмічних та ін.). Функціональний вид зносу виникає внаслідок дії функціонального фактору в процесі тривалої експлуатації необоротного ресурсу, що призводить до спрацювання його конструктивних елементів, деталей, вузлів та часткової або повної втрати дієздатності об'єкту. Моральний вид зносу обумовлений дією морального фактору, який виникає під впливом розвитку науково-технічного прогресу та призводить до знецінення вартості об'єкту ще до його повного фізичного зношування. Завдяки цьому доцільним стає швидка ліквідація і заміна застарілих необоротних ресурсів на нові з підвищеною продуктивністю або якістю.

Амортизації підлягають як матеріальні, так і нематеріальні об'єкти необоротних ресурсів (активів). Відповідно до П(С)БО 7, П(С)БО 8 не підлягають амортизації та виключаються з видів:

- необоротних матеріальних ресурсів (активів) — земля та незавершені капітальні інвестиції;
- необоротних нематеріальних ресурсів (активів) — права постійного користування земельною ділянкою (група 2 нематеріальних активів); об'єкти нематеріальних ресурсів (активів) з невизначеним терміном корисного використання.

Амортизація є складовою облікової політики підприємства, елементом витрат звітного періоду та джерелом повернення коштів раніше вкладених в необоротні ресурси (активи). У процесі відтворення основних засобів та нематеріальних ресурсів (активів) за рахунок власних джерел амортизація пов'язана з різними аспектами економічних відносин. Зокрема, основними напрямками відтворення необоротних економічних ресурсів є відновлення, поліпшення та повна заміна (ліквідація) їх об'єктів. Для цього підприємство використовує капітальні інвестиції, сформовані за рахунок коштів нарахованої амортизації. Вартість амортизації включається до собівартості товару (робіт, послуг), який було виготовлено за допомогою необоротного ресурсу. Після продажу товару амортизація набуває грошової форми реального внутрішнього джерела інвестицій.

Для прогресивного розвитку підприємства важливу роль відіграє інвестування, або вкладання коштів з метою покращення якості ресурсів, розширення виробництва, впровадження нових технологій тощо. Однак в умовах дефіциту обігових коштів підприємства іноді використовують для їх поповнення суми нарахованої амортизації. Це призводить до проблем з простим відтворенням основного та інтелектуального капіталу, коли знову виготовлені товари навіть не відшкодовують витрачені засоби виробництва, і зношення засобів праці. Просте відтворення необоротних матеріальних ресурсів, зокрема основних виробничих засобів, здійснюється у таких формах, як: капітальний ремонт діючих об'єктів; реконструкція, модернізація діючих об'єктів; заміна зношених або застарілих об'єктів шляхом придбання (виготовлення) нових.

Формами відтворення необоротних нематеріальних ресурсів є: модернізація діючих об'єктів; придбання (створення) об'єктів.

Завдяки об'єктивній тенденції зростання інтелектуального потенціалу має зростати частка амортизації у відтворювальному процесі. Однак, проблема оцінки вартості необоротних, і зокрема інтелектуальних ресурсів є ключовою в питаннях визнання в обліку результатів інтелектуальної діяльності. Видами оцінки вартості відтворюваних економічних ресурсів є їх первісна, відновна та залишкова вартість. Бухгалтерський облік необоротних економічних ресурсів ведеться за первісною вартістю з використанням типових форм первинних документів. Відновна вартість необоротних економічних ресурсів відповідає їх сучасним цінам. Залишкова вартість визначається як різниця між первісною вартістю необоротного ресурсу та сумою його зносу. Розмір зносу вираховується як сума нарахованої амортизації. За своєю суттю об'єкти інтелектуальної власності нематеріальні, тому їх вартість не визначається набором традиційних методів визначення ціни, які використовуються під час оцінки матеріальних об'єктів.

Світова практика свідчить, що питання визначення адекватної ціни складне як у практичному, так і в теоретичному плані, та вказує на необхідність проведення дослідження за напрямом розробки системи показників для кількісної оцінки нематеріальних ресурсів. Тому що незважаючи на значну кількість рецептів, у них, однак, немає методів наукового проведення такого аналізу. Кожний з таких рецептів більше належить до мистецтва, ніж до науки. У зарубіжній практиці застосовуються такі загальні теоретичні підходи до оцінювання, серед яких прийнято виділяти доходний, витратний і ринковий [13, с. 32]. Незалежно від мети оцінки проводиться обов'язкова ідентифікація (сертифікація) кожного об'єкта, що оцінюється, і його власника в кожному конкретному випадку.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінку майна проводять за «міжнародними угодами, на підставі договору, а також на вимогу однієї з сторін угоди та за згодою сторін». Тобто у законі пропонується оцінювати вартість майна з використанням лише порівняльного (ринкового) підходу. Згідно з цим підходом ціна обумовлюється лише попитом і пропозицією. Однак у міжнародній і вітчизняній практиці за-

стосовують ще витратний і дохідний підходи. Витратний (майновий) підхід застосовують для оцінки об'єктів у формі цілісного майнового комплексу. Відповідно до цього підходу оцінка економічних ресурсів проводиться за величиною витрат на їх створення, освоєння чи використання.

Виходячи з практичних потреб обліку відтворюваних економічних ресурсів та ґрунтуючись на даних нормативної [1, с. 8–9] і наукової літератури [3, с. 87–89], пропонується замінити «дохідний підхід» на «прибутковий (результативний) підхід» та доповнити перелік «відтворювальним підходом» для оцінювання рівня відтворення необоротних економічних ресурсів. Розкриємо економічну сутність цих підходів.

Прибутковий (результативний) підхід передбачає проведення економічної вартісної оцінки лише стосовно такого виду об'єкту необоротних економічних ресурсів, який здатний приносити підприємству у майбутньому економічні вигоди (прибуток). Вартість такого ресурсу формується під впливом двох факторів: часу корисного використання ресурсу та результативності його застосування. Тобто, це сукупність у грошовому виразі майбутньої продукції, яку виробляє підприємство з використанням об'єкту необоротного економічного ресурсу.

Суть відтворювального підходу полягає в тому, що сукупна вартість групи об'єктів необоротних економічних ресурсів розглядається як стандарт, відправний рівень. Використання будь-якого об'єкту з окремої групи ресурсів повинно передбачати його відтворення за напрямками відновлення у попередній якості (капітальний ремонт) та поліпшення (реконструкція, модернізація). Вартість відтворення економічного ресурсу буде визначатися, як сукупність понесених підприємством витрат або їх компенсації на здійснення відновлення або поліпшення цього ресурсу. Вартість відтворення нематеріальних об'єктів, які взято на облік у результаті проведеної інвентаризації на дату приватизації, визначається за експертною оцінкою вартості нематеріальних ресурсів [14]. Експертна оцінка вартості нематеріальних ресурсів здійснюється шляхом визначення сучасної вартості відтворення об'єктів нематеріальних ресурсів.

Такі підходи мають окремі недоліки, до яких належать:

- відсутність механізму визначення для кожного виду необоротних економічних ресурсів їх результативності у вартісному вираженні;

- складність в оцінюванні доходу від використання необоротного економічного ресурсу, який може бути як кількісним, так і якісним. Останній виникає внаслідок нарощення потенціалу інтелектуальних ресурсів та їх використання в процесі виробництва. Завдяки цьому покращуються властивості об'єкту оцінки, які досить важко достовірно визначити на практиці;

- не завжди враховується фактор часу, завдяки чому невикористаний у даному звітному періоді необоротний ресурс згідно з цим підходом не має вартості. Однак він може бути використаний у процесі подальшого розвитку нових технологій і виробництва загалом.

Усі ці та інші проблемні моменти, які пов'язані з оцінюванням рівня відтворення необоротних економічних ресурсів мають бути вирішеними шляхом створення критеріїв та показників моделі в системі обліку.

Висновки. Таким чином, наведено методологію відтворення об'єктів необоротних економічних ресурсів за видами та уточнено економічну сутність підходів оцінювання рівня їх відтворення. Також запропоновано модель відтворення матеріальних та нематеріальних видів необоротних економічних ресурсів, яка дозволяє провести комплексний аналіз факторів, що впливають на характер зносу їх об'єктів, напрями та форми відтворення на підприємстві. Уточнено економічну сутність та термінологію видів зносу для цілей бухгалтерського обліку. Усе це може бути покладено в основу розробки системи показників вартісного оцінювання рівня відтворення економічних ресурсів з метою управління цими ресурсами на підприємстві.

Доцільно у подальшому розробити модель управління процесом відтворення економічних ресурсів на рівні підприємства та держави.

Література

1. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: за станом на 10 верес. 2003 р. / Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440 // Орієнтир. — 2003. — № 193 (15 жовтня). — С. 5–11. — (Дод. до газ. «Урядовий кур'єр»).
2. Бикова В. Г. Інноваційне управління ресурсним обміном в економічних системах / В. Г. Бикова, Є.В. Курячий, Ю.М. Ряснянський // Фінанси України. — 2009. — № 3. — С. 101–108.
3. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, Я.В. Коваль, О.С. Новоторов, М.М. Паламарчук]. — К.: РВПС України, 1999. — 716 с.
4. Манцуров І. Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни [монографія] / Манцуров Ігор Германович. — К.: КНЕУ, 2006. — 392 с.
5. Фукс А. Е. Оцінка і амортизація основного капіталу в умовах ринкових відносин / А.Е. Фукс // Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки: збірник наукових праць. — Луцьк: Ред.-вид. відділ ВДУ ім. Лесі Українки, 1997. — С. 27–30.
6. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України / [за ред. О.Г. Осауленка]. — К.: Видавництво «Консультант», 2008. — 572 с.
7. Дибя В. М. Класифікація та оцінка основних засобів / В.М. Дибя // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. Вип. 4 / Відп. ред. С.І. Дем'яненко. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 205–213.
8. Наказ Фонду державного майна України, Державного комітету з питань науки і технологій «Про затвердження Порядку експертної оцінки нематеріальних активів» від 27.07.1995 р. № 969/97, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: liga.
9. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь: словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. — [5-е изд., перераб. и доп.] — М.: Дело, 2003. — 520 с.
10. Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку / Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт [пер. з англ. О. Мінін, О.Ткач.]. — К.: Основи, 1997. — 943 с.
11. Применение МСФО: В 3 ч. Ч. 1. / Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1124 с.
12. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1072 с.
13. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика: [у 4-х т.] / [За заг. ред. О.Д. Святоцького]. — (Наук.-практ. вид. Т. 4: Оцінка інтелектуальної власності. Бухгалтерський облік та оподаткування / О.Б. Бутнік-Сіверський, О.П. Гавриленко, С.О. Довгий [та ін.]); [за ред. О.Б. Бутніка-Сіверського, О.Д. Святоцького.]. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — 352 с.
14. Наказ Фонду державного майна України, Державного комітету з питань науки і технологій «Про затвердження Порядку експертної оцінки нематеріальних активів» від 27.07.1995 р. № 969/97, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: liga.

Надійшла до редакції: 30.11.2009

УДК 657

**В. О. Осмятченко, докторант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»**

ДЕФІНІЦІЇ В ТРАКТУВАННІ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ФОРМИ ОБЛІКУ

У статті розглянуто основні теоретико-методологічні підходи, щодо автоматизованої форми бухгалтерського обліку та розроблено математичні моделі представлення форми АСБО, які дозволили сформулювати вимоги до побудови форми автоматизованого обліку, а саме: наукове узагальнення й спадкоємність основних тенденцій у розвитку попередніх форм обліку; мінімізація використання ручної праці в обліковому процесі; використання передових методів обліку (балансового, нормативного та ін.); застосування раціональної технології процесів обробки облікової інформації; орієнтація обробки облікових даних на отримання інформації для ухвалення управлінських рішень.